

Chapter: 8

Q.1 पुढील बहुपर्यायी प्रश्नांचा दिलेल्या उत्तरांपैकी अचूक पर्याय निवडा

4

- 1 औद्योगिक विकासावर खालीलपैकी कोणता घटक प्रत्यक्ष पृथक् पृथक् करत नाही.
i. पाणी ii. वीज iii. मजूर iv. हवा

Ans औद्योगिक विकासावर खालीलपैकी कोणता घटक प्रत्यक्ष पृथक् पृथक् करत नाही - हवा.

- 2 खालीलपैकी कोणत्या शहरात माहिती तंत्रज्ञानाचे केंद्र नाही.
i. जुनी दिल्ली ii. नवी दिल्ली iii. नोरडा iv. बंगळुरू

Ans खालीलपैकी कोणत्या शहरात माहिती तंत्रज्ञानाचे केंद्र नाही. - जुनी दिल्ली.

- 3 खालील कोणता उद्योग हा लघुउद्योग आहे.
i. यंत्रसामग्री ii. पुस्तकबांधणी उद्योग iii. रेशीम उद्योग iv. साखर उद्योग

Ans खालील कोणता उद्योग हा लघुउद्योग आहे - पुस्तकबांधणी उद्योग.

- 4 उद्योगांना नफ्यातील दोन टक्के रक्कम कशासाठी वापरणे अनिवार्य आहे.
i. आयकर ii. उद्योगांचे सामाजिक दायित्व iii. वस्तु व सेवा कर iv. विक्री कर

Ans उद्योगांना नफ्यातील दोन टक्के रक्कम कशासाठी वापरणे अनिवार्य आहे - उद्योगांचे सामाजिक दायित्व

Q.2 एका वाक्यात उत्तरे लिहा.

5

- 1 उद्योगांची सामाजिक दायित्वाची उपयुक्तता सांगा.

Ans उद्योग अथवा उद्योग समूह आपल्या नफ्यातील कमीत कमी २ % रक्कम समाज उपयोगी कार्यासाठी खर्च करतात. उदा. शैक्षणिक सुविधा, आरोग्य विषयक सुविधा, गावाचा विकास करणे.

- 2 राष्ट्रीय विकासावर औद्योगिक विकासाचा होणारा एक परिणाम लिहा.

Ans औद्योगिक विकास रोजगाराच्या संधी पुरवत असल्याने दरडोई उत्पन्नात वाढ होऊन लोकांच्या राहणीमानाच्या दर्जा उचवतो.

- 3 लघुउद्योगांची तीन वैशिष्ट्ये लिहा.

Ans i. लघुउद्योगांना लहान गुंतवणूक कमी यंत्र, कमी विजेची गरज असते.
ii. लघुउद्योगात तुलनेने कमी मनुष्यबळ आवश्यक असते.
iii. लघुउद्योगांमध्ये स्थानिक किंवा कुटुंब सदस्य करतात आणि मालाचे उत्पादन स्थानिक बाजारासाठी घेतले जाते.

- 4 औद्योगिक क्षेत्रासाठी सरकारकडून पुरविलेली कोणतीही एक सुविधा सांगा.

Ans सरकार वीज, पाणी व कर यांचा योग्य दरात औद्योगिक क्षेत्रासाठी पुरविते.

- 5 एखाद्या उद्योगाच्या स्थानिकीकरणासाठी आवश्यक घटक लिहा.

Ans कच्चा माल, भूमी, कामगार, भांडवल, वाहतूक, आधुनिक तंत्रज्ञान व बाजार इ.

Q.3 फरक स्पष्ट करा.

4

- 1 कृषीपूरक उद्योग आणि माहिती तंत्रज्ञान उद्योग

कृषीपूरक उद्योग	माहिती तंत्रज्ञान उद्योग
1) कृषीपूरक उद्योग हे कच्चा मालासाठी शेतीवर अवलंबून असतात.	1) माहिती तंत्रज्ञान उद्योग संगणक व आंतरजाळ यांवर अवलंबून असतात.
2) कृषीपूरक उद्योग ग्रामीण क्षेत्रात असतात.	2) माहिती तंत्रज्ञान उद्योग नागरी क्षेत्रात असतात.

- 2 मध्यम उद्योग आणि अवजड उद्योग.

मध्यम उद्योग	अवजड उद्योग
--------------	-------------

1) मध्यम उद्योगांना कमी भांडवल, मनुष्यबळ, यंत्रे कमी कामगार यांची गरज असते.	1) अवजड उद्योगांना भांडवल, यंत्रे व मनुष्यबळ जास्त लागते.
2) उदा. फळ प्रक्रिया, गूळ बनविणे	2) उदा. कापड उद्योग, साखर, सिमेंट उद्योग

Q.4 चूक की बरोबर सांगा व चुकीची विधाने दुरुस्त करा.

4

1 उद्योगांचे सामाजिक दायित्व हे प्रत्येक उद्योगधंद्यासाठी अनिवार्य आहे.

Ans उद्योगांचे सामाजिक दायित्व हे प्रत्येक उद्योगधंद्यासाठी अनिवार्य आहे. - **चूक**
उद्योगांचे सामाजिक दायित्व हे प्रत्येक उद्योग धंद्यासाठी ऐच्छिक आहे.

2 औद्योगिक विकास महामंडळाच्या स्थापनेचा उद्देश उद्योगधंद्याचे विकेंद्रीकरण करणे हा आहे.

Ans औद्योगिक विकास महामंडळाच्या स्थापनेचा उद्देश उद्योगधंद्याचे विकेंद्रीकरण करणे हा आहे. - **बरोबर**.

3 देशातील लघु व मध्यम उद्योग अवजड उद्योगांना मारक ठरतात.

Ans देशातील लघु व मध्यम उद्योग अवजड उद्योगांना मारक ठरतात. - **चूक**
देशातील लघु व मध्यम उद्योग अवजड उद्योगांना पूरक ठरतात.

4 देशातील कारखानदारी देशाच्या आर्थिक विकासाचे निर्देशक आहे.

Ans देशातील कारखानदारी देशाच्या आर्थिक विकासाचे निर्देशक आहे. - **बरोबर**.

Q.5 सविस्तर उत्तरे लिहा.

4

1 प्रत्येक उद्योगासाठी आवश्यक घटकांची यादी करा.

- 1) लोहपोलाद 2) वस्त्रनिर्मिती 3) साखरनिर्मिती
- तुम्ही सुचवलेल्या ठिकाणी उद्योग स्थापन करण्यामागील तुमची भूमिका स्पष्ट करा.
- अशाच पद्धतीने आणखी कोणत्या उद्योगांसाठी तुम्ही स्थान निश्चिती करू शकता ?
- हे उद्योग कोणत्या प्रकारचे आहेत

Ans 1) लोहपोलाद :- लोहखनिज, मॅंगनीज, कोळसा, वाहतूक सुविधा.

- 2) वस्त्रनिर्मिती :- कापूस, वाहतूक सुविधा, कामगार, ऊर्जासाधने
- 3) साखर निर्मिती :- ऊस, वाहतूक सुविधा, यंत्र

- 1) लोहपोलाद :- लोहपोलाद उद्योगासाठी लागणारा कच्चा मालाची वाहतूक ही खर्चिक व वेळखाऊ असते. म्हणून हे उद्योगधंदे खजिनांचे साठे असलेल्या ठिकाणी असतात.
- 2) वस्त्रनिर्मिती :- सर्वाधिक वस्त्रनिर्मिती उद्योग हे गाव व शहरांमध्ये असतात. कारण कच्चा माल कापूस हा वजनाने हलका असतो. व सहजरित्या वाहतूक करता येऊ शकतो.
- 3) साखर निर्मिती :- साखर निर्मिती उद्योग हे ऊस क्षेत्राजवळ असतात. कारण ऊस तोडल्यानंतर जास्त दिवस साठवतात येऊ शकत नाही. त्यातील रसाचे प्रमाण कमी होत जाते.
- iii. फळ प्रक्रिया उद्योग सिमेंट उद्योग इ.
- iv. हे उद्योग अवजड उद्योग आहेत.

Q.6 थोडक्यात उत्तरे लिहा.

16

1 महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळाचे फायदे लिहा.

Ans i. 1 ऑगस्ट 1962 रोजी महाराष्ट्र राज्य औद्योगिक विकास महामंडळाची स्थापना झाली.

- यातून राज्यभर उद्योगांचे विकेंद्रीकरण होणे अपेक्षित आहे.
- या क्षेत्रात प्रामुख्याने एकमेकांना पूरक असलेले उद्योग वसलेले आढळतात.
- याशिवाय स्थानिकांना रोजगार उपलब्ध होतो.
- अशा ठिकाणी उद्योगांना आवश्यक अशा वेगवेगळ्या सोयी-सुविधा उपलब्ध करून दिल्या जातात.

2 भारतातील लोकसंख्येचा विचार करता उद्योग निर्मिती हा बेरोजगारेवरील एक चांगला उपाय आहे हे स्पष्ट करा.

Ans i. उद्योगांचा विकास हा बेरोजगारी या समस्येवरील चांगला उपाय आहे.

- उद्योग लोकांना रोजगाराची संधी पुरवितात त्यामुळे लोकांच्या दरडोई उत्पन्नात वाढ होऊन राहणीमानात दर्जा उंचवतो.
- उद्योगांचे जास्त उत्पादन पक्क्या मालाच्या निर्यातीत वाढ करते त्यामुळे परकीय चलनाची गंगाजळी वाढते.
- कृषिप्रधान देशाच्या आर्थिक विकासासाठी शेती उत्पादनावर आधारित उद्योगधंदे निर्माण होणे आवश्यक आहे.
- औद्योगिक विकासाला उत्तेजन देण्यासाठी सरकार उद्योगांना अनेक सवलती देतात.
- उदा. वीज, पाणी, कर यांत सवलत म्हणून उद्योग आर्थिक विकासात महत्त्वाची भूमिका बजावितात.

3 औद्योगिक विकासावर परिणाम करणारे घटक स्पष्ट करा.

Ans i. औद्योगिक विकास अनेक घटकांवर अवलंबून असतो.

- यात कच्चा माल, पाणी, कामगार, वाहतूक, भांडवल, बाजारपेठ इ. घटकांची उपलब्धता यांचा समावेश होतो.

- iii. या घटकांच्या उपलब्धतेनुसार विशिष्ट उद्योगाचा विकास होतो.
- iv. या घटकांच्या असमान विरतणामुळे उद्योगांचा विकास सर्वच ठिकाणी समान होत नाही.
- v. काही प्रदेश उद्योगांना विकासासाठी अनुकूल आहेत तर इतर प्रदेशांमध्ये विशिष्ट उद्योगांचाच विकास होतो. उदा. घनदाट वने व वाळवंटीय प्रदेश उद्योगांच्या विकासासाठी अनुकूल नाही.

4 माहिती तंत्रज्ञान उद्योगांचे महत्त्व सांगा.

- Ans**
- i. माहिती तंत्रज्ञान ही अभियांत्रिकीची महत्त्वाची शाखा आहे.
 - ii. सर्व कामे संगणकाच्या साहाय्याने चालतात. भारत यात जलद गतीने प्रगती करत आहे.
 - iii. या उद्योगांत तांत्रिक माहिती शोधणे, मिळवणे, विश्लेषण व संग्रहीत करणे, आलेखांच्या स्वरूपात मांडणे, मागणीनुसार ती पुरविणे ही कामे चालतात.
 - iv. ही सर्व माहिती इंटरनेट आधारे संगणक मोबाइल इ. साधनांद्वारे हाताळली जाते.
 - v. आज संगणक व तंत्रज्ञानाचा वापर वाढला आहे.

